
ДЯЧЕНКО А.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра промислового дизайну
та інформаційних технологій,
Київська державна академія
декоративно-прикладного
мистецтва та дизайну
імені Михайла Бойчука,
м. Київ, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ХУДОЖНЬО-ПРОМИСЛОВОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті описано етапи становлення професійної освіти Німеччини. Було розглянуто художньо-промислову освіту в історико-педагогічному контексті початку ХХ століття. За результатами вивчення теоретичних джерел, з'ясовано теоретичні засади та передумови створення системи художньо-промислової освіти, розвиток мережі художньо-промислових навчальних закладів у визначених територіальних і хронологічних межах. У статті розкрито особливості функціонування німецьких художньо-промислових шкіл як культурного та освітнього осередку художньо-промислової освіти Німеччини на початку ХХ століття в умовах міжкультурного середовища європейського взірця.

Ключові слова: художньо-промислова освіта, професійна освіта, навчальні заклади, Німеччина, історія, система освіти.

В статье описаны этапы становления профессионального образования Германии. Было рассмотрено художественно-промышленное образование в историко-педагогическом контексте начала XX века. По результатам изучения теоретических источников, выяснено теоретические основы и предпосылки создания системы художественно-промышленной образования, развитие сети художественно-промышленных учебных заведений в определенных территориальных и хронологических рамках. В статье раскрыты особенности функционирования немецких художественно-промышленных школ как культурного и образовательного центра

художественно-промышленной образования Германии в начале XX века в условиях межкультурной среды европейского образца.

Ключевые слова: художественно-промышленная образование, профессиональное образование, учебные заведения, Германия, история, система образования.

The article describes the stages of formation of vocational education in Germany. The artistic-industrial education in the historical-pedagogical context of the beginning of the twentieth century was considered. According to the results of the study of theoretical sources, the theoretical foundations and preconditions for the creation of the system of artistic-industrial education, the development of a network of artistic and industrial educational institutions in certain territorial and chronological boundaries have been clarified. The article reveals the peculiarities of the functioning of the German artistic and industrial schools as a cultural and educational center of artistic and industrial education of Germany at the beginning of the 20th century in the conditions of the intercultural environment of the European model.

Key words: artistic-industrial education, vocational education, educational institutions, Germany, history, education system.

Постановка наукової проблеми та її значення. Запорукою ефективного економічного розвитку суспільства є підвищення якості й ефективності професійної підготовки молоді з урахуванням вимог світових стандартів і ринку праці. Це зумовлює необхідність і доцільність вивчення зарубіжного досвіду професійної підготовки учнівської молоді на різних історичних етапах. Аналіз досвіду інших країн стосовно професійної підготовки молоді дасть змогу оптимізувати цей процес в Україні. У цьому контексті особливо важливе значення має вивчення і реалізація ідей прогресивного досвіду Німеччини, де професійна підготовка молоді має багатолітні традиції.

Аналіз останніх досліджень. Проблема початкової професійної освіти стала предметом наукових досліджень у світі та Україні. У працях вітчизняних та зарубіжних науковців висвітлено питання професійної підготовки учнівської молоді в Німеччині (Н. Абашкіна, Р. Арнольд, Х. Бланкерц, В. Грайнерт, М. Колєсник, В. Лемперт, Л. Мельникова, Д. Торопов, Г. Федотова, Х. Фюр, Е. Шпрангер, К. Штратман та ін.). Особливої актуальності у даному контексті набувають наукові праці зарубіжних учених з історії (Х. Абель, О. Анвайлер, К. Бухер, Г. Го-рінг, А. Піскунов та ін.), реформування та модернізації професійної освіти у Німеччині (К. Гайслер, Р. Канніг, Г. Кутча та ін.).

Мета і завдання статті. Метою статті є виокремити й охарактеризувати основні етапи становлення та розвитку системи професійної художньо-промислової освіти Німеччини початку XX століття.

Виклад основного матеріалу. Історичні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Абашкіної, К. Айсмана, Й. Баумерта, Х. Бланкерца, К. Бухера, А. Ліпсмейера, Л. Мельникової, Й. Мунха, Х. Фюра та ін.) довели, що підвалини початкової професійної освіти як організованої системи підготовки кваліфікованих фахівців у Німеччині було закладено у період Раннього Середньовіччя. У цей час поширеним було ремісничє індивідуальне навчання у майстра, яке охоплювало молодих людей віком від 12 до 18 років й тривало, як правило, чотири роки [10, с. 23]. Професійне навчання і виховання в умовах ремісничої діяльності здійснювалося на основі використання методів наслідування, повторення та формування в учнів навичок і вмінь виконання складних операцій. Ця форма професійної підготовки впроваджувалась у ремісничих школах і тривала до початку XX ст. [10, с. 23-24]. З давніх часів у Німеччині, одночасно з ремісничими школами, які надавали робітничу кваліфікацію, функціонували навчальні заклади, що здійснювали підготовку працівників різного рівня кваліфікації з інших професій: лицарські академії, в яких нащадки дворян оволодівали навичками й вміннями практичної діяльності у сфері будівництва, сільського господарства, ремесел, управління та військової справи; бухгалтерські школи; художні академії; будівельні професійні школи; торговельні школи; гірничорудні навчальні заклади; недільні школи малювання та інші [1, с. 14; 6, с. 65]. У ході дослідження з'ясовано, що у цих навчальних закладах здійснювалася, в основному, практична професійна підготовка фахівців. Теоретичному навчанню на виробництві надавалось дуже мало часу. Водночас, загальноосвітніми знаннями учні мали можливість оволодівати у недільних, релігійних, народних та інших типах шкіл. Однак, вже у середині XX ст., стало очевидним, що практична професійна підготовка не може розвиватися та удосконалюватися без теорії, вона все більше потребувала теоретичного обґрунтування практичної діяльності [1, с. 12-13].

У процесі дослідження встановлено, що у другий половині XIX ст. німецькими науковцями (К. Бухер, Г. Кершенштейнер, Е. Шпрангер й ін.) здійснювалися активні спроби покращення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом оптимального поєднання теоретичної і практичної підготовки. Відтак, у 1876 р. німецький економіст, соціолог і політик К. Бухер розробив концепцію, згідно з якою професійна підготовка учнівської молоді мала здійснюватись у школах та майстернях. Відповідно до нових вимог реорганізовані народні школи повинні були обов'язково мати навчальні майстерні для організації ефективної професійно-практичної підготовки учнів [2, с. 20], що вплинуло на розвиток освіти XXст. [2, с. 20-21].

Значний внесок у розвиток професійної освіти Німеччини та процес формування дуальної системи освіти, де теоретична підготовка учнів здійснюється відособлено від практичної, вніс німецький педагог-реформатор, теоретик професійної освіти Г. Кершенштейнер. У 1897 р. він розпочав реорганізацію ремісничих шкіл міста Мюнхена. У 1900 р. відповідний план схвалила міська влада Мюнхена, який було практично завершено за десять років [9, с. 119-120].

Г. Кершенштейнер, будучи директором перших шкіл у Мюнхені та ініціатором реформ ремісничих та народних шкіл, провів чітке розмежування між теоретичними знаннями, якими учні оволодівали на заняттях у школі, та практичними уміньми, що вони набували у результаті практичної діяльності. На його думку, тижневе навантаження теоретичної підготовки мало складати, щонайменше, 7-9 годин. Теоретичне професійне навчання мало здійснюватися не пізно ввечері, як це було раніше, а після обіду або в неділю зранку, оскільки для молоді, стомленої денною працею, вечірнє навчання було, фактично, мало результативним [9, с. 120-121].

У 1919 р. було опубліковано перші результати роботи Німецького комітету з питань технічної освіти, де було проаналізовано й узагальнено навчальні програми різних професійних шкіл. З цього моменту розпочалася так звана консолідація дуальної системи освіти і підготовки учнів для потреб конкретних підприємств [3, с. 271]. У 1920 р. в Берліні відбулася Всенімецька шкільна конференція, яка сприяла об'єднанню різних течій педагогічної науки в країні. У роботі конференції брали участь відомі науковці Німеччини: Г. Кершенштейнер, П. Наторп, Р. Зейдель, Ф. Карсен, Й. Тевс та інші [1, с. 21].

У своєму виступі на конференції Г. Кершенштейнер вперше запропонував ввести термін «професійна школа» для шкіл продовженого навчання на яких здійснювалась теоретична професійна підготовка молоді. У ході дослідження з'ясовано, що у період Веймарської республіки (1918-1933 рр.) питання початкової професійної підготовки учнів відійшли на другий план. Після падіння Веймарської республіки та приходу у 1933 р. до влади націонал-соціалістів відбулися помітні зміни у початковій професійній освіті країни. Період з 1933 по 1944 рр. нами виокремлено у другий період становлення початкової професійної освіти у Німеччині, який названо техніко- регламентаційним.

Йому властиві такі ознаки: формування типово індустріальної професійної підготовки, що відзначалася технічною модернізацією та наданням процесові професійного навчання на виробництві і в школі чіткої структури; створення нових навчальних програм; визначення терміну навчання у професійних школах. У 1934 р. новостворене Міністерство освіти і науки Німеччини упровадило централізоване управління професійними навчальними закладами. З 1937 р. усі професійні школи країни підлягали єдиним законам управ-

ління. Завдяки створенню нових навчальних програм (1937 р.) професійна підготовка на виробництві і теоретичне навчання у професійній школі стали більш взаємопов'язаними.

У 1938 р. запроваджено обов'язкове навчання у професійних школах для учнів, котрі не відвідували інших навчальних закладів. Навчання у професійній школі мало тривати 3 роки (з 1940 р.), тижневе навантаження в ній становило 8 годин [7]. Третій (структурно-реорганізаційний) період (з 1945 по 1960 рр.) становлення початкової професійної освіти Німеччини характеризується її докорінною зміною і реорганізацією в німецьких державах (з 1949 р. -Німецька Демократична Республіка -НДР і Федеративна Республіка Німеччини -ФРН); зміною освітньої політики в обох частинах раніше єдиної Німеччини; покращенням рівня законодавчо-нормативного забезпечення; відкриттям перших професійних шкіл на народних підприємствах НДР. Після закінчення Другої світової війни (1945 р.) і поділу Німеччини на НДР і ФРН професійна освіта у них формувалася по-різному. У НДР було створено єдине управління народною освітою; у ФРН відбулося відновлення адміністративного поділу на федеральні землі з органами управління освітою у кожній з них - земельними міністерствами освіти [9]. У НДР було прийнято Закон «Про демократизацію німецької школи» (1946 р.) [8, с. 13].

В освітній політиці цієї країни надавалась перевага радянському досвіду, що зумовило певне несприйняття попередніх надбань як у сфері освітньої політики, так і педагогічної практики. У 1948 р. в НДР відкрилися перші професійні школи на народних підприємствах, які надавали професійну освіту майбутнім робітникам. З часом вони стали домінуючими професійними навчальними закладами [8, с. 14]. Наприкінці 50-х років ХХ ст. третина усіх професійних шкіл у цій державі була організована на підприємствах [8, с. 15]. У 1959 р. прийнято Закон «Про соціалістичний розвиток системи шкільної освіти в НДР», відповідно до якого в усіх школах країни впроваджувалося політехнічне навчання [8, с. 14]. На повоєнний період припадає період реставрації системи освіти Західної Німеччини (з 1945 по 1947 рр.) і професійної підготовки. У цей час система загальноосвітніх і професійних шкіл становила два повністю роз'єднані компоненти освіти [8, с. 8].

Професійні школи дуальної системи освіти не встигали за стрімким науково-технічним прогресом у країні. З огляду на зосередженість на колишніх ремісничих моделях професійної підготовки, оновлення змісту освіти у професійних навчальних закладах здійснювалося дуже повільно, внаслідок чого перехід молоді зі школи у професійне життя відбувався із значними проблемами: молодь виявилася не підготовленою до трудової діяльності [8, с. 9-12].

Німецькі науковці шукали вихід з ситуації, у якій опинилась молодь. У повоєнний період у ФРН починають створюватися нові заклади початкової

професійної освіти, які в сучасних умовах входять до складу середньої освіти другого ступеня. Першим таким закладом було професійне додаткове училище. Цей навчальний заклад було засновано у федеральній землі Північний-Рейн Вестфалія (1949 р.). Через 10 років, згідно з угодою міністрів освіти і культури федеральних земель Німеччини, професійні додаткові училища були поширені по всій території ФРН. На початку 60-х років ХХ ст. в обох німецьких державах відбулися помітні суттєві зміни у сфері освітньої політики, зумовлені науково-технічним прогресом. Це стало початком четвертого періоду становлення початкової професійної освіти Німеччини, який названо нами відновлювально-законодавчий і який тривав з 1961 по 1989 рр. Йому притаманні такі ознаки: оновлення системи початкової професійної освіти НДР і ФРН та законодавчо-нормативного забезпечення: прийняття Закону «Про єдину соціалістичну систему освіти» (НДР, 1965 р.) [8, с. 14] та Закону «Про професійну освіту» (ФРН, 1969 р.), введення «Структурного плану освіти» (1970 р.) (ФРН), удосконалення програм професійної підготовки, офіційне визнання дуальної системи освіти у ФРН. Професійна освіта Західної Німеччини набула розвитку у середині 60-х років ХХ ст. з початком освітньої реформи. У 1964 р. дорадчий орган федерального уряду - Німецький комітет з питань виховання і освіти запропонував розглянути «Рекомендації», в яких йшла мова про розбудову головної школи, що мала замінити народну школу та положення щодо розвитку професійної освіти [5, с. 132-133].

У «Рекомендаціях» вперше для системи професійної освіти було вжито термін «дуальна система», яка мала поєднувати професійно-теоретичне навчання у професійній школі та професійно-практичне - під час виробничої діяльності на підприємстві [5, с. 134-139]. Оновленню професійної освіти у ФРН сприяло прийняття німецьким бундестагом у 1969 році Закону «Про професійну освіту», який сприяв більш чіткому регулюванню навчання молоді на законодавчому рівні [4]. Згідно з цим законом у Німеччині було офіційно визнано дуальну систему освіти. Наступним важливим кроком було прийняття Закону «Про захист працюючої молоді» (1969 р.). У 1971 р. укладено «Типову угоду про співпрацю школи і професійних консультаційних центрів». Згідно з цією угодою до компетенції Федеральної установи праці входило надання інформації учням про професії, що користуються найбільшим попитом, професійну підготовку (структура, зміст, тривалість та інше) і заклади професійної підготовки [7]. У 1969 р. з погодження Центрального координаційного органу управління освітою й культурою Німеччини було створено спеціальне училище підвищеного типу - професійно-освітній заклад, що здійснює підготовку старшокласників до вступу у спеціальні вищі навчальні заклади (ВНЗ). [7, с. 172]. У 1970 р. воно увійшло до складу закладів середньої освіти другого ступеня. У 1970 р. у ФРН Німецька рада з питань освіти

ввела «Структурний план освіти», в якому було розроблено проект усієї системи освіти країни, включаючи і професійну підготовку [5, с. 33-37]. З 70-х років XX ст. найбільш чисельними і популярними серед закладів середньої освіти другого ступеня були навчальні заклади дуальної системи освіти. У 80-х роках XX ст. в обох німецьких державах покращилась якість професійної підготовки, що було зумовлено впровадженням у навчальний процес інформаційних і комунікативних технологій. У ході дослідження з'ясовано, що управління початковою професійною освітою у НДР, на відміну від ФРН, було централізованим, реалізація професійної підготовки учнів здійснювалась на державних підприємствах.

Виявлено, що у НДР 80% професійних шкіл (936 навчальних закладів), які функціонували на базі народних підприємств, здійснювали професійно-теоретичну підготовку учнівської молоді [8]. Водночас зауважимо, що професійно-теоретичне навчання учнів у ФРН відбувалося у професійних школах, які функціонували відособлено від підприємств.

Професійно-практичною підготовкою старшокласники в обох державах оволодівали на підприємствах. З'ясовано, що разом із професійними школами у НДР функціонували 755 виробничих академій, в яких підвищували кваліфікацію та проходили перекваліфікацію працівники різних підприємств; 239 муніципальних (комунальних) професійних шкіл, які були незалежними від підприємств і промислових комбінатів [8]. У 1982-1983 рр. у НДР було оновлено навчальні плани і програми професійного навчання. У 1987/1988 рр. майже 80% учнів одержали професійну підготовку за новими програмами професійної підготовки, відповідно до яких, обов'язковим було вивчення інформатики [8]. Практична професійна підготовка учнів здійснювалась, як правило, в навчальних майстернях, на навчальних об'єктах, у тренувальних та лабораторних умовах, у трудових колективах. Оволодіння трудовими навичками та практична професійна діяльність учнів відбувалися під керівництвом майстра. Це керівництво здійснювалося у формі інструктажу -вступного, супроводжувального, заключного [7]. Початком п'ятого (об'єднувально-модернізаційного) періоду становлення початкової професійної освіти вважаємо 1990 р., коли відбулося об'єднання НДР і ФРН. Цей період триває по теперішній час. Об'єднувально-модернізаційний період характеризується поширенням політики початкової професійної освіти ФРН на територію колишньої НДР: реформою й модернізацією початкової професійної освіти, що здійснювалась на підприємствах НДР; зміною й оновленням усіх навчальних планів і програм; модернізацією професійної підготовки старшокласників на підприємствах вже єдиної Німеччини. Після об'єднання НДР і ФРН (1990 р.) політика у сфері професійної освіти в єдиній Німеччині набула нового акценту, що було зумовлено не лише потребами політичної інтеграції, демократизацією

державних структур у нових землях, а й глибинними процесами перебудови економіки, переходом колишніх народних підприємств до розряду приватних. Трансформаційні процеси у нових землях спричинили до перегляду характеру функціонування усіх соціальних інститутів і структур. У епіцентрі процесів реформування опинилась система початкової професійної освіти, яка зазнала значних змін, що негативно вплинули на процес професійної підготовки учнівської молоді. У нових федеральних землях (колишня НДР) виникла низка проблем, які потребували термінового вирішення. Перша проблема була пов'язана з ринковою перебудовою економіки, закриттям підприємств, приватизацією, що спричинило подальше скорочення навчальних кадрів на виробництві. Більшість підприємств і комбінатів з фінансових причин відмовилися приймати старшокласників на навчання та звільнили весь педагогічний персонал та учнів, в результаті чого значно зменшилася кількість навчальних місць [1]. Зважаючи на ситуацію, що склалася, федеральний уряд, федеральна служба працевлаштування і земельні органи влади за допомогою спеціально розроблених програм сприяли збільшенню навчальних місць.

Майже 75% учнів навчалися у позапідприємницьких навчальних центрах, частина випускників влаштувалася на роботу [7]. Друга проблема, що виникла у нових землях, була пов'язана зі змістом професійної підготовки старшокласників. У колишній НДР домінували технічно-ремісничі професії, причому 70% професій були пов'язані з випуском продукції і сільським господарством, 30% - зі сферою послуг. Цей розподіл суттєво відрізнявся від Західної Німеччини, де приблизно 46% місць навчання припадало на сферу послуг, і лише 54% - на ремісничо-технічні і сільськогосподарські професії [7]. Третя проблема була пов'язана з упровадженням у нових землях дуальної системи освіти. Оскільки на цій території був відсутній (з 1945 по 1989 рр.) досвід організації професійної підготовки старшокласників за вказаною системою, викладацький персонал підприємств виявився неготовим до кардинальних змін під час професійної підготовки учнів й критикував відірваність теоретичного навчання, що мало здійснюватися відтепер у професійній школі, від практичної професійної підготовки на підприємстві. Основний недолік вони вбачали у неможливості постійно вести діалог з викладачами професійних шкіл щодо успішності учнів. У об'єднаній Німеччині федеральними (державними) і земельними органами влади були вжиті такі заходи: по-перше, надана необхідна кваліфікація викладацькому персоналу навчальних закладів дуальної системи освіти; по-друге, забезпечено професійні школи нових земель нормативною документацією: оновленими навчальними планами і програмами, інформаційним матеріалом; по-третє, комісія з питань освіти наголосила на необхідності розбудови позапідприємницьких навчаль-

них центрів у нових землях, з метою подолання проблеми забезпечення молоді навчальними місцями на підприємствах та підвищенням якісного рівня їхньої професійної підготовки [8].

Результати проведеного нами дослідження дозволяють стверджувати, що основним недоліком у нових федеральних землях було скасування подвійної кваліфікації (повної середньої освіти і кваліфікації з обраної професії) для учнів, котрі навчалися у професійних школах. Відтепер випускники цих навчальних закладів оволодівали лише кваліфікацією з обраної професії, здобуття у них повної середньої освіти більше не було можливим. Однак, вже на початку XXI ст., ситуація навколо початкової професійної освіти Німеччини поступово стабілізувалась: постійно оновлюється навчально-методичне забезпечення закладів середньої освіти другого ступеня (навчальні плани і програми для професійної підготовки старшокласників тощо), щороку покращуються умови професійної підготовки фахівців на підприємствах (шляхом застосування новітніх технологій навчання, постійним оновленням матеріально-технічної бази), збільшується рівень грошової винагороди учням під час виробничого навчання, регулярно підвищується рівень фахової підготовки майстрів виробничого навчання й інше.

Сьогодні освіта Німеччини, як і інших країн Європи, переживає кризу. Підґрунтям такої кризи є, безперечно, економічні та соціально-політичні чинники. Принаймні, на них вказують всі аналітики, вчені, громадські діячі. Але, якщо проаналізувати стан сучасної освіти, звернувшись до внутрішніх, зокрема психологічних, факторів, можна розглянути дану проблему під іншим, суттєво новим кутом зору і зробити певні важливі висновки. Для аналізу національних особливостей освіти в Німеччині недостатньо лише опису її сучасного стану, проблем та перспектив розвитку. Для того, щоб чітко зрозуміти різні аспекти даного питання, а зокрема його психологічний аспект, необхідно перш за все розглянути деякі ключові моменти в історії німецької освіти на різних етапах розвитку німецького суспільства. Важливим моментом для з'ясування суттєвих психологічних особливостей німецької освіти є вивчення праць видатних німецьких мислителів, психологів, педагогів та їх впливу на стан освіти в різні періоди становлення і розвитку даної галузі суспільного життя.

Політика Німеччини у сфері професійної освіти:

- спрямована на одержання кожним громадянином професії (спеціальності) і підтримки високого професійного рівня протягом усього трудового життя;
- характеризується зближенням двох структур – системи освіти і системи зайнятості, забезпечуючи баланс інтересів між потребами роботодавців в нових робітниках (фахівцях) і їх пропозицією;

- стимулює розроблення та вдосконалення педагогічних практик, спрямованих на гарантовану якість професійної освіти і здійснення контролю за нею;
- забезпечує формування нового покоління навчальних планів, у яких визначаються не лише перелік предметів і тривалість навчання, а й надаються «професіограми» (опис професії за певною схемою);
- передбачає участь професійних спільнот та бізнесу у формуванні навчальних програм, професійних стандартів, організації навчального процесу за різними спеціальностями та результатів навчання.

Управління освітою у Німеччині є децентралізованим. За Конституцією у Німеччині держава контролює систему освіти в країні, але разом із тим, у кожній землі існує Міністерство культів, що керує всіма освітянськими питаннями. Тому в 16 федеральних землях існують різні види шкіл та шкільних систем. Координація та співробітництво центральних та земельних органів освіти здійснюється через Постійну конференцію міністрів культів земель. У 1965-1970 рр. створені нові державні органи керівництва: Міністерство науки та освіти, Комітет з наукових досліджень та питань освіти, Наукова рада, Рада з питань освіти. Система освіти Німеччини включає такі ланки: дошкільне виховання; початкова освіта, що надається у 4-річних початкових школах; перший ступінь середньої освіти – неповна середня освіта (5-10 класи), що включає різні типи шкіл: основну школу (5-9 класи), реальну школу (5-10 класи), гімназію (5-10 класи), загальну школу (5-10 класи) та профшколи нижчої ланки; другий ступінь середньої освіти – повна середня освіта: 11-13 класи гімназій різних типів, профшколи підвищеного типу, ПТУ, які готують до вступу у вищий навчальний заклад з певної спеціальності; освіта дорослих; вища освіта. Дошкільне виховання здійснюється у дитячих садках, нульових класах та шкільних дитячих садках. У в'язку з тим, що на початок 90-х років ХХ ст. дошкільні установи відвідувало близько 75 % дітей, було поставлено завдання до 2001 р. забезпечити місцями виключно усіх дітей.

Перехід до середньої школи здійснюється, як правило, без іспитів, але іноді у спірних випадках проводиться тестування або іспит. П'ятий та шостий класи (відносяться до школи секундарного ступеня) незалежно від їх організаційної належності утворюють фазу особливого сприяння, спостереження та орієнтації, що відіграє важливу роль для вибору форми наступного навчання. Ця фаза у більшості земель організована в рамках шкіл різного типу, а в окремих землях як шкільна ступінь, незалежна від типу школи [26]. Навчання у гімназії починається, як правило, у 7 класі й веде до отримання атестата зрілості. Гімназія дає найбільш повноцінну, фундаментальну середню освіту.

Школа навчає також робітничої професії найвищої кваліфікації. Навчання в ній диференціюється за професійною ознакою. Існують такі профілі реаль-

ної школи: природничо-математичний, іноземних мов, соціально-історичний, домашнього господарства, музичний.

У зв'язку з тим, що більшість випускників шкіл сучасної Німеччини бажають продовжити навчання у вищих навчальних закладах, професійна освіта страждає від недостатньої кількості абітурієнтів. Незважаючи на це, вона залишається однією з найефективніших у світі. Нині у країні понад 1,6 млн. молодих людей навчаються у закладах професійної освіти, набуваючи один з 370 офіційно визнаних фахів, що мають різний попит у системі зайнятості. Оволодівають фахом однієї із десяти найпрестижніших професій майже 40% учнів чоловічої і 55% – жіночої статі.

Зокрема, юнаки найчастіше хочуть отримати кваліфікацію автомеханіка, електромонтажника, механіка в промисловості, торгівця оптової та зовнішньої торгівлі. Дівчата віддають перевагу професіям фельдшериці, роздрібно-го торговця, перукарки та офісної секретарки. Навчатись професії можна також через так звану подвійну систему. Це означає поєднання практичного навчання на підприємстві з теоретичним у професійній школі, що триває три роки. Учні відвідують уроки 1-2 рази на тиждень і вивчають загальноосвітні дисципліни та частину професійно-теоретичних знань. Професійна школа є обов'язковою для всіх молодих людей, які не досягли 18-річного віку, і не навчаються в інших школах. Професійну освіту можна отримати у професійній фаховій школі з повним навчальним днем, що прирівнюється до виробничого навчання або повністю його заміняє. Курс навчання в ній триває від одного до трьох років. Фахова середня школа приймає учнів після закінчення реальної школи і за два роки надає їм атестат для вступу у вищу фахову школу. У середньому три роки триває практичне навчання на підприємстві. Для осіб, які отримали атестат зрілості, час виробничого навчання може бути скороченим на півроку, а у разі особливо високих успіхів у навчанні – ще на півроку. Навчаючись, учень отримує платню, яка щорічно зростає. Нині навчають професійних учнів понад 500 тисяч підприємств з усіх галузей господарства, а також представники вільних професій і громадські служби. На великих підприємствах навчання відбувається у спеціальних навчальних майстернях а потім на виробничих місцях, на невеликих – безпосередньо на виробничих місцях.

Останнім часом розширяються цілі професійної освіти: поряд із навчанням конкретній спеціальності передбачається широкопрофільна підготовка, необхідна для самостійної орієнтації у динамічному світі професійної праці. Кваліфікований робітник повинен уміти виконати роботу з суміжних спеціальностей, гнучко пристосовуватися до нових виробничих технологій, при необхідності оволодівати новими кваліфікаціями. Вища освіта. Найстарішим університетом Німеччини є університет у м. Гейдельберзі (1385 р.). Він був

створений відповідно до паризької моделі щодо закладів такого типу. Поділ країни на мікрокнязівства і релігійні непорозуміння швидко призвели до появи у Німеччині на 1700 рік майже 40 університетів, які готують державних чиновників. Дещо пізніше їх кількість зменшилася у зв'язку з ліквідацією чи через злиття, а робота занепаде внаслідок застарілих програм. У 1809/1810 рр. у Берліні створено зразковий університет.

Освіта дорослих у Німеччині здійснюється і через заклади підвищення кваліфікації (11 надрегіональних освітніх установ, 30 інститутів підвищення кваліфікації), яким федеральний уряд щорічно виділяє понад 10 млрд марок. Для своїх співробітників великі підприємства влаштовують додатково власні курси. Як правило, перекваліфікація триває два роки, при цьому теоретичне навчання чергується з практикою. Програми подальшого навчання пропонують профспілки (курс з економіки та соціальної політики, статуту підприємства, права страхування та трудового права тощо), церкви (Євангелійська церква, наприклад, влаштовує в своїх 15 академіях конференції на актуальні теми сучасного життя), фонди, створені політичними партіями (Фонд Конрада Аденауера (ХДС), Фонд Фрідріха Еберта (СДП), Фонд Генріха Бьоля (партія Зелених) тощо). Федеральний центр політичної освіти у переконливій, науково обгрунтованій і разом із тим зрозумілій для кожного формі висвітлює у своїх часописах політичні, наукові, суспільні та соціальні проблеми сучасної Німеччини, влаштовує з цих питань конференції і семінари [26].

Важливого значення у XX ст. набуває дуальна професійно-технічна освіта у Німеччині. Досвід Німеччини:

- щорічно підприємства укладають близько півмільйона угод про надання професійної освіти та інвестують у цю галузь біля 29 мільярдів євро;
- підприємства та фірми беруть участь у різних проектах, пов'язаних з освітою, співпрацюючи зі школами з метою ранньої професійної орієнтації;
- в систему дуальної освіти включені понад 640 тисяч німецьких підприємств (при цьому 80% учнівських місць надають малі й середні підприємства);
- 90% випускників, що навчалися у рамках дуальної освіти працюють за здобутою професією;
- підприємства повинні мати не тільки все необхідне оснащення для навчання з визначеними професіями, а й надавати соціальні знання, навчати етичним нормам, прийнятим в певній галузі;
- роботодавці мають змогу відібрати до себе на роботу найкращих (іноді такий відбір передуює подачі документів в університет);
- Німеччина, порівняно з іншими європейськими країнами, має най-

нижчий рівень безробіття серед молоді (біля 8%);

- підприємства залучають студентів до продуктивної праці, що певною мірою компенсує витрати на навчання, а також надають випускникам характеристики, в яких поряд з професійними кваліфікаціями молодих спеціалістів зазначають їхні соціальні та комунікативні компетентності та успіхи.

Навчання в дуальній системі починається з укладення «Договору про виробниче навчання» між майбутнім учнем та власником підприємства. Вищезгаданий договір визначає: мету навчання, вид трудової діяльності після закінчення навчання, спосіб, зміст, початок та тривалість навчання, навчальні заходи поза підприємством, тривалість робочого дня, тривалість випробувального терміну, розмір та терміни виплати зарплати, тривалість відпустки, умови, за яких договір може бути розірваним. Договір повинен гарантувати планомірне та раціональне навчання за обраною професією та захищати учня від незаконних дій з боку власника підприємства [1, с.76]. Нагляд за виробничим навчанням, проведення іспиту та присвоєння робочої кваліфікації здійснюють торгово-промислові палати, які реєструють договори про виробниче навчання й зобов'язані встановлювати, чи має підприємство кадри й умови, які забезпечують повноцінне навчання.

Отримуючи професійну освіту на підприємствах, молодь на практиці набуває навички для їхнього подальшого застосування. Це, враховуючи й оптимальну передачу професійного досвіду, означає й зовсім інший ступінь професійної соціалізації, ніж у школі: молоді люди проходять перевірку й навчаються підтримувати свою позицію у виробничих умовах, а також в реальних життєвих ситуаціях. Підприємства виграють від системи дуальної підготовки ще й тим, що після закінчення навчання робітників можна відразу залучати до виробництва, тобто відпадає необхідність тривалого введення у справу. Згідно даних Г. Брауна (G. Braun), віце-президента Федерального об'єднання німецької спілки роботодавців (Bundesvereinigung der Deutschen Arbeitgeberverbände), більш ніж 24 000 німецьких підприємств співпрацюють з закладами освіти у межах дуальної освіти. Представники підприємств залучаються до роботи комісій з акредитації ВНЗ з метою перевірки якості освіти та надання практичних порад щодо покращення освітніх послуг [3, с.602]. Схема дуальної форми професійної художньо-промислової освіти Німеччини початку ХХ століття

У сучасних умовах, провідними напрямками реформування професійних закладів Німеччини в сучасних умовах є:

спрощення багатотипової системи середньої освіти, вибір закладу професійної освіти як основних типів середніх навчальних закладів, наближення до загальноєвропейської освітньої моделі;

Рис. 1. Дуальна форма професійної художньо-промислової освіти Німеччини початку XX століття

- реформування змісту освіти з метою надання наукового характеру навчальному матеріалу;
- орієнтація на розвиток мислення, всіх пізнавальних здібностей учнів; розширення сітки факультативних навчальних дисциплін, введення інтегрованих курсів, включення сучасної проблематики до програм традиційних та нових предметів;
- подальше розширення диференціації навчання відповідно до потреб підготовки кваліфікованих кадрів, здатних функціонувати в умовах швидкої зміни високотехнічних технологій;
- зростання освітніх можливостей учнів, що походять із демократичних верств суспільства;
- вирішення проблем створення системи неперервної освіти [26, 27].

Висновки з проведеного дослідження. Історико-педагогічний аналіз особливостей процесу становлення і розвитку початкової професійної освіти у Німеччині дозволив виокремити такі основні періоди на різних історичних етапах: початково-формувальний - 1869-1932 рр.; техніко-регламентаційний - 1933-1944 рр.; структурно-реорганізаційний - 1945-1960 рр.; відновлювально-законодавчий - 1961-1989 рр.; об'єднувально-модернізаційний – з 1990 р. по теперішній час.

Подальшого розвитку та ґрунтовного вивчення, на нашу думку, заслугоують питання становлення та розвитку системи вищої освіти Німеччини.

Список використаних джерел:

1. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині: Монографія / Абашкіна Н. В. - К.: Вища школа, 1998. - 207 с.
2. Альтбах Ф. Д. Модели развития высшего образования в преддверии 2000 г. // Перспективы. - 1992. - №3.

3. Баль Г. О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти // Освіта і управління - Т. І. - К., 1997 - №2.
4. Библер В. С. Школа диалога культур // Современная педагогика. - 1988. - №4.
5. Блинов В. М. История становления и развития профессионально-педагогической подготовки учителя в Германии - Владимир: ВГПУ, 2001-141с.
6. Виндельбанд В. Философия в немецкой духовной жизни XIX ст. - М.: Наука, 1993.
7. Геймер Х., Геймер Р. Система высшего образования в Германии - камо грядеши. Реформы и инициативы для XXI века / Образование и наука. - №2/3. - 1999.
8. Демин А. А., Лавров С. Б. ФРГ сегодня - Л., 1973 - 173с.
9. Дьердь В. Немецкий образ подготовки будущих преподавателей // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі і вузі. - Рівне, 2002.
10. Зейгарник Б. В. Теория личности в зарубежной психологии. - М.: МГУ, 1973.
11. Коваленко Ю. И.. Профессиональное образование в ФРГ. - М., 1988 - 260с.
12. Корнієнко О. М. Національні цінності особистості: сутність та особливості.: Автореф. дис... канд. філос. наук. -К., 1998. - 18с.
13. Кинелев В. Г., Миронов Е. Н. Образование, воспитание, культура в истории цивилизации. - М., 1999. - 544с.
14. Корсак К. В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів. - К.: МАУП, 1997.
15. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире: системный анализ. -М., 1970.
16. Левченко Т. І. Вплив історичних, філософських, психологічних чинників на формування педагогічної системи освіти XXI ст. //Теоретичні питання освіти та виховання. - №7. - К.: КДЛУ,, 2001.
17. Левченко Т. І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах - Вінниця: Нова книга, 2002 - 512с.
18. Лысова Е. Б. Новые тенденции в подготовке учителей на Западе // Педагогика - 1994 - №3 - С. 33 - 41.
19. Benner H. Arbeiten zur Ordnung der Berufsausbildung vom DATSCH bis zum BIBB / Hermann Benner // Berufsausbildung und Industrie: zur Herausbildung industrietypischer Lehrlingsausbildung. Kongressbericht. - Berlin, Bonn. - 1987, S. 269-293.
20. Berufsbildungsgesetz (BBjG) vom 14. August 1969, zuletzt geändert durch den Einigungsvertrag vom 31. August 1990 in Verbindung mit dem Einigungsvertragsgesetz vom 23. September 1990 // Ausbildung und Beruf, Rechte und Pflichten während der Berufsausbildung. - Bonn. - Hrsg. Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft, 1990. - 208 S.

Transliteration of References:

1. Abashkina N. V. Pryntsypy rozvytku profesiinoi osvity v Nimechchyni: Monohrafiia / Abashkina N. V. - K.: Vyshcha shkola, 1998. - 207 s.
2. Altbakh F. D. Modely rozvytyia vyssheho obrazovanyia v preddveryi 2000 h. // Perspektyny. - 1992. - №3.
3. Bal H. O. Psykholoho-pedahohichni zasady humanizatsii osvity // Osvita i upravlinnia - T. I. - K., 1997 - №2.
4. Bybler V. S. Shkola dialoha kultur // Sovremennaia pedahohyka. - 1988. - №4.
5. Blynov V. M. Ystoryia stanovleniia y rozvytyia professionalno-pedahohycheskoi podhotovky uchytelia v Hermanyy - Vladymyr: VHPU, 2001-141s.
6. Vyndelband V. Fylosofyia v nemetskoi dukhovnoi zhyzny XIX st. - M.: Nauka, 1993.
7. Heimer X., Heimer R. Systema vyssheho obrazovanyia v Hermanyy - kamo hriadeshy. Reformy y ynytsyatyvy dlia XXI veka / Obrazovanye y nauka. - №2/3. -1999.
8. Demyn A. A., Lavrov S. B. FRH sehodnia - L., 1973 - 173s.
9. Derd V. Nemetskyi obraz podhotovky budushchykh prepodavatelei // Psykholoho-pedahohichni osnovy humanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu v shkoli i vuzi. - Rivne, 2002.
10. Zeiharnyk B. V. Teoryia lychnosti v zarubezhnoi psykhologhy. - M.: MHU, 1973.
11. Kovalenko Yu. Y.. Professionalnoe obrazovanye v FRH. - M., 1988 -260s.
12. Korniienko O. M. Natsionalni tsinnosti osobystosti: sutnist ta osoblyvosti.: Avtoref. dys... kand. filos. nauk. -K., 1998. - 18s.
13. Kynelev V. H., Myronov E. N. Obrazovanye, vospytanye, kultura v ystoryi tsyvylyzatsyy. - M., 1999. - 544s.
14. Korsak K. V. Svitova vyshcha osvita. Porivniannia i vyznannia zakordonnykh kvalifikatsii i dyplomiv. - K.: MAUP, 1997.
15. Kumbs F. H. Kryzys obrazovanyia v sovremennom myre: systemnyi analiz. -M., 1970.
16. Levchenko T. I. Vplyv istorychnykh, filosofskykh, psykhologichnykh chynnykiv na formuvannia pedahohichnoi systemy osvity XXI st. //Teoretychni pytannia osvity ta vykhovannia. - №7. - K.: KDLU,, 2001.
17. Levchenko T. I. Rozvytok osvity ta osobystosti v riznykh pedahohichnykh systemakh - Vinnytsia: Nova knyha, 2002 - 512s.
18. Lysova E. B. Novye tendentsyy v podhotovke uchyteli na Zapade // Pedahohyka - 1994 - №3 - S. 33 - 41.19.
19. Benner H. Arbeiten zur Ordnung der Berufsausbildung vom DATSCH bis zum BIBB / Hermann Benner // Berufsausbildung und Industrie: zur Herausbildung industrietypischer Lehrlingsausbildung. Kongressbericht. - Berlin, Bonn. - 1987, S. 269-293.

20. Berufsbildungsgesetz (BBjG) vom 14. August 1969, zuletzt geändert durch den Einigungsvertrag vom 31. August 1990 in Verbindung mit dem Einigungsvertragsgesetz vom 23. September 1990 // Ausbildung und Beruf, Rechte und Pflichten während der Berufsausbildung. - Bonn. - Hrsg. Der Bundesminister für Bildung und Wissenschaft, 1990. - 208 S.

**DIACHENKO A.V., Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Department of Industrial Design and information technology, Kiev State Academy
of the Decorative and Applied Art and Design named after Michael Boychuk,
Kyiv, Ukraine
diachenko.alla@ya.ru**

**THEORETICAL BASES OF THE CREATION OF THE SYSTEM OF PROFESSIONAL
ARTISTIC-INDUSTRIAL EDUCATION GERMANY ON THE BEGINNING
OF THE XXth CENTURY**